

JEDINSTVENI MULTILATERALNI SPORAZUM O SLOBODNOJ TRGOVINI KAO KLJUČNA DETERMINANTA REGIONALNE SARADNJE U JUGOISTOČNOJ EVROPI

Miroslav Đorđević*
Petar Veselinović**

Sažetak: Sama činjenica da zemlje Jugoistočne Evrope spadaju u grupu manjih i srednjih zemalja čini opravdanim težnju za uključivanjem u regionalne evropske integracije. Zemlje regiona su shvatile značaj međugranične regionalne saradnje kao i pozitivne efekte na njihovu ekonomiju i opšti životni standard građana. Cilj ovog rada je da ukaže na: 1) spoljnotrgovinsku razmenu u zemljama Jugoistočne Evrope, 2) trgovinske odnose zemalja Jugoistočne Evrope i Evropske unije.

Ključne reči: spoljnotrgovinska razmena, izvoz, uvoz, regionalna saradnja i razvoj.

Abstract: The fact that the countries of South-Eastern Europe are grouped as small and middle countries justifies the aspiration for regional European integration. The states in region understood the importance of international regional cooperation as well as the positive effects on their economics and the common citizen living standards. The goal of this work is to point out: 1. foreign-trade exchange in South-East European countries, 2. trade relations between South-East European countries and European Union.

Key words: Foreign-trade exchange, Export, Import, Regional cooperation and development.

Uvod

Novi svetski poredak, oličen u globalizaciji ekonomskih tokova i stvaranju novih integracija, naglašenom insistiranju na ljudskim pravima i principima humanog razvoja, realnost je koju treba imati u vidu kod razmatranja pitanja regionalne saradnje u Jugoistočnoj Evropi i na Balkanu. Republika Srbija je otvorena za ekonomske integracije u regionu. Ulazak u te integracije podrazumeva da se unaprede institucionalni okviri i mehanizmi zasnovani na tržišnom povezivanju privreda i time obezbedi povećanje ekonomske efikasnosti. To podrazumeva ispunjavanje uslova za regionalno ekonomsko povezivanje, polazeći od karakteristika svetskih trgovinskih odnosa.

Visok stepen međuzavisnosti privredne strukture zemalja Jugoistočne Evrope i Balkanskog poluostrva, kao i teškoće u osvajanju novih tržišta, nameću potrebu obnavljanja i jačanja njihove međusobne ekonomske saradnje.

Zemlje koje pripadaju grupaciji Jugoistočne Evrope i Balkana su manje i srednje zemlje koje se mogu uspešno i efikasno razvijati samo uključivanjem u regionalne ekonomske integracije i korišćenjem efekata širenja tržišta i konkurencije. U tom pogledu za zemlje ovog regiona od velikog značaja je saradnja na projektima, liberalizacija regionalne trgovine i podsticanje investicija, uključujući i finansijske podsticaje za realizaciju infrastrukturnih projekata.

* Prof. dr Miroslav Đorđević, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

** Doc. dr Petar Veselinović, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu

U drugoj polovini '90-ih godina pojavilo se više regionalnih inicijativa i organizacija na nivou Jugoistočne Evrope i Balkana, međutim, konkretniji potezi u ovom regionu, napravljeni su od 2000. godine. Na inicijativu Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope, juna 2001. godine usvojen je „Memorandum o razumevanju o liberalizaciji trgovine i trgovinskim olakšicama“ kome su pristupile Srbija, Crna Gora, BiH, Hrvatska, Bugarska, Rumunija, Makedonija i Albanija, a kasnije se pridružila i Moldavija. Na taj način stvoren je osnov da se formira jedinstven trgovinski i investicioni prostor koji će omogućiti, ne samo dinamičniju međusobnu saradnju zemalja članica zone slobodne trgovine, već i znatno veći priliv stranog kapitala.

Ulaskom navedenih zemalja u Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA) 2006. godine regionalno ekonomsko povezivanje dobija novu dimenziju.

Imajući to u vidu, u ovom radu biće ukazano na mogući uticaj CEFTA sporazuma na regionalni razvoj i regionalno ekonomsko povezivanje zemalja Jugoistočne Evrope i Balkana.

Regionalna saradnja zemalja Jugoistočne Evrope

Regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi u regionu Jugoistočne Evrope, još uvek su pod uticajem nasleđa iz prethodnih decenija: nerazvijena infrastruktura u regionu, kao važan uzrok ekonomske zaostalosti, i još uvek nezadovoljavajući nivo političke, privredne, kulturne, i drugih oblika saradnje. Većinu zemalja opterećuju i posledice raspada SFRJ i građanskog rata, nerešena teritorijalna pitanja do kojih je doveo raspad zajedničke države, kao i problemi karakteristični za društva u tranziciji. Od izuzetnog je značaja, međutim, da sve zemlje regiona jačaju svoj demokratski potencijal, kao i da sve teže ka istom cilju - unapređivanju odnosa sa Evropskom unijom. Zbog svega toga, iako bezbednost i politička stabilnost u regionu i dalje u velikoj meri zavise od međunarodnih činilaca, države sve više međusobno saraduju u rešavanju otvorenih pitanja i, na taj način, i same vode politiku koja unapređuje bezbednost u Jugoistočnoj Evropi.

Pristupanje Evropskoj uniji, kao zajednički cilj svim državama regiona bez obzira na određene razlike u drugim spoljnopolitičkim prioritetima, može doprineti razvoju međusobne saradnje i dobrosusedskih odnosa i u onim slučajevima gde otvorena pitanja još uvek opterećuju bilateralne odnose, uključujući ona etničkog i teritorijalnog karaktera. Napredak koji je region kao celina ostvario u smislu približavanja Evropskoj uniji još uvek nije takav da bi, u svim slučajevima, omogućio predvidive odgovore na izazove ekonomske, političke i bezbedonosne prirode. Zato je perspektiva članstva u Evropskoj uniji i napredak zemalja Jugoistočne Evrope prema njoj najbolji generalni pokretač i orijentir razvoja, kao i garant ne samo istrajavanja na putu političkih i ekonomskih reformi svake pojedinačne zemlje, već i regionalne saradnje i dobrosusedskih odnosa među njima.

Dakle, postoji opšta saglasnost da je dugoročni održiv ekonomski razvoj u Jugoistočnoj Evropi moguć, jedino ako se zemlje ovog regiona efikasno integrišu u evropsku i svetsku privredu.

Brojne inicijative i programi Evropske unije bili su usmerene na traženje rešenja problema na mestu njihovog nastanka, dakle u određenom regionu. U stvari, inicijativama i programima Evropska unija, sa svoje strane, podstiče saradnju među zemljama Jugoistočne Evrope, kako bi se te zemlje približile nivou razvijenosti u Evropskoj uniji.

Dva su područja delovanja Evropske unije prema ovom regionu:

- a) ukazivanje na neophodnost većeg integrisanja zemalja u regionu;
- b) pomoć u ostvarivanju zadovoljavajućih stopa rasta privrede i smanjivanju nezaposlenosti.

Evropska unija je podstakla zemlje regiona da unaprede regionalnu saradnju. Od velikog značaja su pokrenuti Programi susedstva (Neighborhood programs) i Programi prekogranične saradnje (INTERREG -

Interegional cooperation) u kojima se na najkonkretniji način realizuje regionalna saradnja. Na taj način, je regionalna politika Evropske unije, prema zemljama regiona, ušla u novu fazu jer im se omogućava da direktno osiguraju korist iz iskustva zemalja kandidata i novih država članica o njihovoj tranziciji i pripremama za pristupanje Evropskoj uniji.

Politički dijalog u regionu je, za protekle tri godine, naročito intenziviran na planu razgovora i potpisivanja sporazuma koji se odnose na povratak izbeglica, granične prelaze, vizni režim i borbe protiv svih oblika organizovanog kriminala.

Međutim, važno je napomenuti da se značajan deo ovih regionalnih aktivnosti ostvario kroz već postojeće regionalne strukture udruživanja zemalja regiona. Pored Pakta za stabilnost u Jugoistočnoj Evropi kao regionalno vlasništvo, prepoznati su i drugi mehanizmi u vidu Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi, Jadransko-jonske inicijative i Crnomorske inicijative za ekonomsku saradnju. Do sada realizovani rezultati u njihovim okvirima ogledaju se u formiranju zone slobodne trgovine u regionu, uspostavljanju Sekretarijata za nadgledanje razvoja regionalne saobraćajne infrastrukturne mreže (Regional Balkan Infrastructure study - REBIS) i formiranju Regionalnog tržišta električne energije. Takođe, sledi dalji razvoj Regionalnog programa za rekonstrukcije životne sredine, izrada Strategije za regionalno upravljanje vodama, integrisanje Mreže istraživanja i obrazovanja u Evropsko istraživačko područje, kao i predlog Plana za liberalizaciju viznog režima u regionu.

Trgovinska i investiciona klima u regionu su značajno unapređene od 2001. godine, a stvaranje slobodne trgovinske zone u Jugoistočnoj Evropi predstavlja važan korak za zemlje ovog regiona na putu njihove dinamičnije integracije u evropske i svetske privredne tokove. Slobodna trgovinska zona omogućuje dinamičniji privredni razvoj regiona u celini, kao i svih zemalja članica, budući da se formira značajno tržište i stvaraju preduslovi za povećanu trgovinu i investicije.

Liberalizacija trgovine i inostrana direktna ulaganja su dva ključna elementa za privredni razvoj regiona Jugoistočne Evrope i njegovu efikasnu integraciju u međunarodno okruženje¹. Regionalna integracija će obezbediti jedinstveno tržište, atraktivno za inostrane investitore i unaprediti konkurentnost privreda pojedinačnih zemalja, a samim tim, pojačati njihovu pregovaračku poziciju.

Integrisanje u tzv. CEFTA sporazum predstavlja veliku šansu, ali i izazov za razvojne i integracione tokove ovog regiona.

Uticaj CEFTA sporazuma na prekograničnu regionalnu saradnju

Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (The Central European Free Trade Agreement - CEFTA) predstavlja trgovinski sporazum koji su 21. decembra 1992. godine u Krakovu, osnovali Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska, a kasnije su ovom sporazumu pristupile Slovenija (1996), Rumunija (1997), Bugarska (1998), Hrvatska (2002) i Makedonija (2006).

CEFTA je sporazum koji danas definiše jedinstvenu zonu slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi, i ako ime sporazuma opisuje sporazum država Srednje Evrope.

Tabela br. 1. Članice CEFTE

<i>Država</i>	<i>Pristupanj</i>	<i>Napuštanj</i>
	<i>e</i>	<i>e</i>
Poljska	1992.	2004.

¹ 5, str. 412

Mađarska	1992.	2004.
Čehoslovačka (Češka, Slovačka)	1992.	2004.
Slovenija	1996.	2004.
Rumunija	1997.	2007.
Bugarska	1998.	2007.
Hrvatska	2002.	-
Makedonija	2006.	-
Moldavija	2007.	-
Srbija	2007.	-
Bosna i Hercegovina	2007.	-
Crna Gora	2007.	-
Kosovo (UMNIK)	2007.	-

Izvor: www.sr.wikipedia.org

Srbija je 19. decembra 2006. godine (zvanično od 1. januara 2007. godine) postala članica CEFTE - zone slobodne trgovine u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Na Samitu u Bukureštu pod nazivom „Približavanje Evropi - Nova ambiciozna CEFTA“, pored Srbije, nove članice postale su Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Albanija i Moldavija.

Sporazum CEFTA zamenjuje dosadašnja 32 bilateralna sporazuma o slobodnoj trgovini koji su značajno doprineli razvoju trgovinskih odnosa u ovom regionu. Takođe, ovaj sporazum pretpostavlja ukidanje carina i bolju regionalnu saradnju privrednika, što će, svakako, doprineti dinamiziranju ukupne saradnje u regionu.

Ovo je naročito značajno za Srbiju jer njen izvoz u zemlje članice CEFTE čini preko 30% ukupnog izvoza, a sa ovim sporazumom biće omogućeno da se on poveća, kroz liberalizaciju spoljnotrgovinskog režima.²

Liberalizacija i olakšavanje uslova trgovine između zemalja potpisnica ima za cilj:

- unapređivanje nacionalnih privreda i privrednog razvoja regiona, stabilizaciju i pridruživanje Evropskoj uniji;
- ubrzanje postupka pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji;
- povećanje sposobnosti regiona da privuče investicije;
- podsticanje integracije zemalja potpisnica u svetsku ekonomiju.

Očekuje se da proces liberalizacije trgovine, odnosno stvaranje zone slobodne trgovine, omogući značajne političke i ekonomske prednosti, kako zemljama pojedinačno, tako i regionu u celini.

Zaključivanje sporazuma o slobodnoj trgovini je osnov za intenziviranje ekonomske saradnje u regionu, čime se stvaraju osnovne pretpostavke za prelazak na viši oblik povezivanja.

² Jovanović I., "Evropska ekonomska inicijativa", Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006., str. 196

Najvažnije prednosti zaključivanja ugovora o slobodnoj trgovini su:

- povećanje i poboljšanje razmene;
- direktan protok roba i usluga;
- povezivanje privreda u svim sektorima;
- poboljšanje situacije u platnim bilansima zemalja;
- unapređenje trgovinskih odnosa zemalja;
- prevazilaženje političkih tenzija u regionu;
- smanjenje troškova proizvodnje, uvođenje savremenih tehnologija i poštovanje međunarodnih standarda;
- jačanje konkurencije i povećanje konkurentnosti domaćih proizvoda.

Za preduzeća u regionu, proces liberalizacije trgovine pretpostavlja tržišne uslove poslovanja i oštru konkurenciju, što znači neophodnost podizanja tehnološkog nivoa proizvodnje, produktivnosti, efikasnosti, primene savremenog menadžmenta i marketinga.

Ovo je ujedno i prvi test koji se mora proći ka jednoj znatno široj i složenijoj integraciji koju predstavlja Evropska unija. Da bi iskoristila pogodnosti koje pruža sporazum o slobodnoj trgovini, preduzeća bi trebalo da sa klasičnog trgovanja, koje trenutno dominira u regionu, pređu na uspostavljanje viših, dugoročnih oblika saradnje, na specifične oblike strateških saveza, u svom zajedničkom nastupu na „treća“ tržišta. Trgovinske olakšice, koje se daju sporazumom o slobodnoj trgovini razlikuju se za industrijske i poljoprivredne proizvode.

Osnovna carina za svaki proizvod na koji se primenjuju olakšice date sporazumom o slobodnoj trgovini, je carina po načelu najpovoljnije nacije, koja važi na dan potpisivanja ili stupanja sporazuma na snagu.

Kod industrijskih proizvoda po pravilu se postiže veća liberalizacija. U zavisnosti od strukture razmene sa odnosnom zemljom, prosečno od 50% do 90% uzajamne trgovine, odnosno tarifnih stavova je obuhvaćeno bescarinskim režimom.

Ostali proizvodi se smatraju osetljivim i liberalizacija trgovine se vrši postepenim snižavanjem osnovnih carina na godišnjem nivou, u prelaznom periodu ne dužem od šest meseci. Zbog posebne osetljivosti poljoprivrednog sektora, trgovinske povlastice za ove proizvode su, uglavnom, ograničenog dometa. Bitno je naglasiti da se dogovorene trgovinske povlastice odnose samo na proizvode poreklom iz strana ugovornica, što se dokazuje podnošenjem uverenja o poreklu ili izjavom izvoznika. Sporazumom o slobodnoj trgovini precizno se određuje način izdavanja, utvrđivanja i dokazivanja porekla proizvoda.

Od posebnog značaja u realizaciji svih odredbi sporazuma CEFTA nalaze se i infrastrukturni projekti koji imaju veliku ulogu u ekonomskom povezivanju svih zemalja članica. Izgradnja i rekonstrukcija infrastrukturnih objekata, rekonstrukcija postojećih industrijskih kapaciteta i dinamičan razvoj malih i srednjih preduzeća, predstavljaju glavne pokretače privrednog rasta, zapošljavanja i integracije tržišta u regionu.

Zaključak

Prethodni period tranzicije, nacionalizma i konflikata, ostavio je „rascepan“ ekonomski i socijalni region Jugoistočne Evrope i stvorio nekoliko novih država po etničkoj liniji. Ovakav novi ambijent usporio je slobodan protok kapitala i radne snage u regionu, presecajući stabilne puteve tranzicije i usporavajući, i onako, ekstenzivne reformske pokušaje.

Međunarodno regionalno integrisanje Jugoistočne Evrope kao strateško razvojno pitanje uslovljeno je otklanjanjem teškoća, prevazilaženjem krizne situacije kao i promenom geostrateškog i geopolitičkog ponašanja i delovanja zemalja Evropske unije prema prostoru Jugoistočne Evrope.

Stvaranje pretpostavki za ravnopravno uključivanje zemalja ovog regiona u evroatlanske integracije, po pravilima koje nameću ekonomski moćni partneri, složen je i dugoročan proces. Uspešnost prilagođavanja zadatim normama zavisice od mogućnosti država da savladaju nasledene ekonomske, socijalne i političke probleme i valorizuju sopstvene komparativne prednosti.

Jedan od primarnih ciljeva je unapređenje različitih vidova međusobne regionalne saradnje. Na to upućuju, pre svega, ekonomski interesi koji se odnose na blizinu tržišta i relativno kompatibilnu privrednu strukturu, ali i ne manje značajni, razlozi socijalno-kulturološkog karaktera koji proizilaze iz raznovrsnog etničkog i verskog mozaika.

Kreiranje institucionalnih okvira za multilateralnu i bilateralnu saradnju u regionu Jugoistočne Evrope od strane Evropske unije, rezultat je obostranih interesa, pojedinačnih zemalja ovog regiona sa jedne, i Evropske unije sa druge strane.

Koristi koje zemlje ovog regiona imaju od ove politike Evropske unije, najviše će zavisiti od njihovih sposobnosti da stvore viziju dugoročnog i skladnog razvoja i na njoj zasnuju odgovarajuće programe koji će im pomoći da prevaziđu uska grla regionalnog razvoja i negativne posledice promena.

Integrisanje gotovo svih zemalja ovog regiona u tzv. CEFTA sporazum, dobra je osnova za intenziviranje ekonomske saradnje u regionu, čime se stvaraju osnovne pretpostavke za prelazak na viši oblik povezivanja.

Sličnost razvojnih pozicija većine zemalja članica CEFTA sporazuma, u odnosu na formirane nadnacionalne integracije i vitalni nacionalni interes razvijenih zemalja Evropske unije, svakako su značajni argumenti za razvijanje međusobne regionalne saradnje, razmenu iskustava i zajedničke razvojne programe.

Literatura

- [1] *Commission of the European Communities, Report from the Commission: The Stabilization and Association process for South East Europe-Second Annual Report*, Brussels, 2003.
- [2] Jovanović I., (2006) *Evropska ekonomska integracija*, Beograd, Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta
- [3] Jovičić Ž., (1994), *Balkansko poluostrvo - geografski pogledi i perspektive*, Beograd, Srpsko geografsko društvo
- [4] Lopandić D., (2001), *Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi*, Beograd, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Evropski pokret u Srbiji
- [5] Rosić I., Veselinović P., (2006), *Nacionalna ekonomija*, Kragujevac, Ekonomski fakultet
- [6] Schaub M., (2000), *European Regional Policy*, Verlag Ruegger
- [7] World Bank, (2001), *The Road to Stability and Prosperity in South-Eastern Europe - A Strategic Approach*
- [8] www.sr.wikipedia.org
- [9] www.skgo.org